

УДК 342.534.2

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9468-0497>

ПРАВОВІ ІМУНІТЕТИ ЯК САМОСТІЙНИЙ РІЗНОВИД ПРАВОВИХ ПІЛЬГ ТА ПРИВІЛЕЇВ

У сучасній Україні відбуваються перетворення в економічній, політичній, правовій сферах. Змінюється характер суспільних відносин, змінюються і юридичні норми, що регламентують дані відносини. Відповідно трансформуються цілі, способи, соціальна спрямованість правового опосередкування потреб окремих груп населення. Знаходить нове віддзеркалення в законодавстві і облік особливих інтересів суб'єктів, засобом якого виступають правові пільги, привілеї та імунітети [1, с. 48].

З метою якнайефективнішого вдосконалення означених категорій, на нашу думку, варто з'ясувати їх сутність. Окремої уваги заслуговує дослідження правовий імунітет, але, щоб його розглядати, слід дати його чітке визначення, проаналізувати його основні елементи, а також відокремити імунітет від правових пільг та привілеїв. І лише після цього, для з'ясування самої природи імунітету, можна дати чітку його класифікацію. Таким чином, проблема імунітету в теорії права є досить актуальною і потребує дослідження в різних аспектах його проявів. У даній публікації мова йтиме тільки про теоретичне визначення імунітету як особливої правової категорії.

Невід'ємною особливістю правових норм про імунітет слід визнати їх винятковий характер. Взагалі, наявність так званих виключних правових норм є поширеним явищем в юриспруденції.

Іншими словами, імунітети створюють низку винятків із загальних правил. Для з'ясування природи імунітетів та обґрунтування подальшого вдосконалення законодавства є необхідним розуміння їх як правового інституту, тобто сукупності правових норм, що регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин або які-небудь їх компоненти, властивості. Звісно, такий правовий інститут є складним за внутрішньою структурою і поряд із спільними рисами має значні відмінності [1, с. 48].

З приводу правових імунітетів О. В. Ткаля зазначає, що вони являють собою комплексний правовий інститут, реалізація положень якого звільняє: від виконання певних юридичних обов'язків, що є загальними для всіх; від юридичної відповідальності як загального наслідку вчиненого правопорушення; від застосування примусових заходів у формі запобіжних, попереджувальних засобів, які застосовуються до всіх суб'єктів у разі виникнення законних підстав для їх застосування; з-під юрисдикції суду, хоча за загальним правилом інстанцією розгляду і вирішення спору є саме судовий орган; встановлює особливий порядок притягнення до юридичної відповідальності, який відрізняється від ординарного порядку, передбаченого, як правило, процесуальним законодавством за умови вчинення суб'єктом функцій міжнародного, державного та громадського характеру [2, с. 26].

О. В. Малько стверджує, що правові імунітети є правостимулюючим засобом, оскільки вони являють собою систему пільг та привілеїв, переважно пов'язані із звільненням конкретно встановлених в нормах міжнародного права, Конституції і законах осіб від певних обов'язків і відповідальності, покликані забезпечувати виконання ними відповідних функцій [3, с. 69].

Імунітети, виступаючи специфічними різновидами пільг і привілеїв, природно, мають з ними наступні загальні риси.

По-перше, всі вони створюють особливий юридичний режим, дозволяють полегшувати становище відповідних суб'єктів, розширюють можливості щодо задоволення тих чи інших інтересів. Дійсно, на це спрямовані не лише пільги і привілеї, а й імунітети, зокрема, дипломатичний і депутатський імунітет.

По-друге, імунітети покликані бути правостимулюючими засобами, що спонукають до певної поведінки і позначають собою позитивну правову мотивацію.

По-третє, вони служать гарантіями соціально корисної діяльності, сприяють здійсненню тих чи інших обов'язків.

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 19 квітня 2019 р.

По-четверте, названі кошти виступають своєрідними вилученнями, правомірними винятками для конкретних осіб, встановленими в спеціальних юридичних нормах.

По-п'яте, вони представляють собою форми прояву диференціації юридичної упорядкування соціальних зв'язків [3, с. 70; 4, с. 66–67].

Разом з тим імунітети мають свої суто специфічні ознаки, що дозволяють виокремити їх в системі пільг і привілеїв, вести мову про їх самостійну юридичну природу.

По-перше, якщо привілеї в більшій мірі втілюються в перевагах, в так званих позитивних пільгах, то імунітети, навпаки, в більшій мірі проявляються у вигляді негативних пільг (звільнення від виконання окремих обов'язків — сплати податків, зборів, імунітет для свідка тощо, звільнення від відповідальності).

По-друге, метою імунітетів є забезпечення виконання міжнародних, державних і громадських функцій, службових офіційних обов'язків [3, с. 70; 4, с. 67]. Правовий імунітет не повинен мати абсолютного характеру. Він може бути у деяких випадках відмінений, обмежений або від нього можуть відмовитися самі володарі імунітету. Це пов'язано переважно із тим, що імунітет із законного та ефективного юридичного засобу перетворюється перешкоджаючий фактор [4, с. 68].

По-третє, коло осіб, на який поширений імунітет, повинен бути чітко визначений в нормах міжнародного права, Конституціях і законах [3, с. 70]. До кола таких осіб, як правило законодавець відносить дипломатичний та консульський корпус, Президента, депутатів, зареєстрованих кандидатів в депутати, Уповноваженого по правам людини, членів виборчих комісій, членів комісій по проведенню референдуму, голову Рахункової палати, суддів, народних присяжних, прокурорів та ін. [4, с. 68].

Носії інших пільг і привілеїв далеко не завжди так конкретно визначені і позначені у відповідному законодавстві [3, с. 71; 4, с. 68].

Як бачимо, правові імунітети являють собою певну систему виключень із загальних правил, які надаються суб'єкту. Водночас, слід зазначити, що вони тісно пов'язані з правовими пільгами та привілеями, що відображається у ряді їх загальних рис. Однак, хоча правові імунітети тісно пов'язані з правовими пільгами та привілеями, їх притаманний ряд власних, притаманним лише їм специфічні ознаки, що дозволяють виокремити імунітети у системі пільг і привілеїв, вести мову про їх самостійну юридичну природу. Таким чином, можна стверджувати, що правові імунітети як самостійний різновидом стимулів у праві.

Список бібліографічних посилань

1. Ткаля О. В. Правовий імунітет у категоріальному апараті юриспруденції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. Вип. 29. С. 48–54.
2. Ткаля О. В. Темпоральна дія правових імунітетів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. 2013. № 5. С. 26–30.
3. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве : монография. М. : Юристъ, 2004. 250 с.
4. Калюжний Р. А., Лапка О.Я., Пікуля Т. О. Правові стимули в механізмі правового стимулювання : монографія. Київ : «МП Леся», 2013. 204 с.